

CONTINGUT

Introducció	7
--------------------------	---

I. EVOLUCIÓ URBANA

I.1. Innovació d'immobles

I.1.1. La Font pública i els serveis annexos, 1880 .	13
I.1.2. Capella per als residents valencians, 1880	22
I.1.3. Un cementeri de nova planta, 1881	25
I.1.4. El Calvari, 1881-1882	28
I.1.5. El "Matadero", 1883-1884	31
I.1.6. La Casa-abadia, 1885	35
I.1.7. Una factoria vinera, 1886	36
I.1.8. L'"Asilo" de Ntra. Sra. del Carme, 1888	38
I.1.9. El passeig de l'Albereda, 1889	42
I.1.10. L'escola pública, 1890	43
I.1.11. "Ja tenim ferrocarril", 1891	46
I.1.12. Caserna de la Guàrdia Civil, 1893	54
I.1.13. El panteó del Sr. Marqués, 1895	56
I.1.14. Renovació del rellotge públic, 1897	58
I.1.15. El mercat que no es pogué construir	61

I.2. L'entramat urbà

I.2.1. Cases del poble	63
I.2.2. Cases residencials de forasters	67
I.2.3. Les Coves	72
I.2.4. Vies públiques	
I.2.4.1. Carrers	75
I.2.4.2. Places	78
I.2.5. Barris	81
I.2.6. L'Eixampla	83

Conclusió	89
------------------------	----

II. ELEMENTS HISTÒRICS DEL PERÍODE

II.1. Vida municipal

II.1.1. El Govern municipal	93
II.1.2. Sessions plenàries, juliol-setembre 1883	96
II.1.3. Comptes i Pressupostos, 1880-1899	99
II.1.4. Seguretat urbana	103
II.1.5. Reclutament (<i>Quintes</i>), 1880-1899	105
II.1.6. Contribució territorial, 1880-1899	107
II.1.7. Contribució al dèficit provincial, 1881-1889	108
II.1.8. Quota per al consum, 1882	109
II.1.9. Cens d'electors per a Diputats, 1882 ..	110
II.1.10. Ordenances municipals, 1881	113

II.2. Dades socioeconòmiques

II.2.1. Visió general del Municipi	130
II.2.2. Quadre de dades de població	131

II.2.3. Taula de dades econòmiques, 1889	132
II.2.4. La pobresa	133
II.3. L'ensenyança	134
II.4. Festes populars	
II.4.1. Sants de la Pedra	137
II.4.2. L'Assumpció	138
II.4.3. La Puríssima	141
II.4.4. Altres festes	141
II.4.5. Pirotècnia	143
II.4.6. Música	144
II.4.7. Corregudes de bous i vaques	146
II.5. Esdeveniments de l'església	148
II.6. Bétera i el còlera de 1885	153
II.7. Divertiment de la "Colònia valenciana" ...	158
II.8. Escripura de cessió de la casa-castell a la <i>Junta del Señorío y Montes de Bétera, 1888</i>	162
II.9. Projecte de ferrocarril Grau-Bétera, 1889	168
II.10. Personatges	
II.10.1. Josep Aguirre i Matiol	175
II.10.2. Eugeni Aloy i Andreu	179
II.10.3. Família Caruana	180
II.10.4. Vicent Dasí i Lluesma	182
II.10.5. Pasqual Dasí i Puigmoltó	188
II.10.6. Josep Gascón i Moroder	190
II.10.7. Vicent W. Querol	191
Apèndix: Crònica dels anys 1880-1899	201
Fonts emprades	225

INTRODUCCIÓ

A les darreries del segle XIX, Bétera assistia a un procés de canvi sense precedents en el seu entorn. L'empenta donada per l'Ajuntament, que bastí el poble d'infraestructures modernes; l'esforç d'una institució aleshores novament creada (Junta de Montes), abocada en la millora de la qualitat de vida de la societat beterana; la bonança econòmica que travessava el camp, que va fer possible la introducció del ferrocarril; i, fins i tot, la reputació terapèutica del lloc, que invitava a la residència estiuenca de l'aristocràcia i la burgesia valenciana, són els factors que facilitaren la transformació de la fisonomia de la vila en quèstió de quatre lustres.

En un primer instant, el desenvolupament urbà adquirí una aparença més be natural. La vila s'anava dilatant a mida que sorgien les necessitats de poblament, però sense existir una planificació prèvia que anés organitzant l'espai de cara al futur. Això va continuar sent així fins que, al darrer decenni del segle, el govern municipal va suscitar la materialització d'un pla d'urbanisme que fora capaç de dirigir de manera racional l'evident expansió. D'esta manera nasqué un projecte que hauria de dur el nom formal de l'Eixampla; tot un ordenament sobre l'espai urbà perfectament pensat i amb tots els ingredients que implicava.

Encara que no exempt el període de moments dramàtics, com la terrible sequera que es va perllongar els anys 1874-1881 i l'epidèmia de còlera mòrbid en el 1885, històricament podem afirmar que l'avanç urbanístic experimentat tal sols es pot equiparar al que estem vivint als nostres dies.

JUSTIFICACIÓ DE LES FONT EMPRADES

Abans de fer un repàs d'este procés, caldria deixar constància del trajecte recorregut en la recerca i posterior anàlisi de la informació que trobaran en les pàgines següents. No m'he entretingut posar a peu de pàgina, ni tampoc al final de cada apartat, la procedència de cada asseveració amb la intenció d'afavorir l'agilitat en l'exposició del tema. No obstant això, tenen a les darreres pàgines del llibre una relació de les fonts documentals i bibliogràfiques emprades.

En orde de prioritat, he acudit als documents conservats a l'Arxiu de la Diputació provincial de Valencia, en concret als denominats "Cuentas" i "Presupuestos municipales", informes que van ser enviats en períodes trimestrals a la Diputació, i que, relligats més tard, formaven un sol expedient per cada "any econòmic". Degut a la forma succinta en què es troben tractades en els documents originals (la majoria dels casos,

simples factures i rebuts), les dades ens aporten breus pinzellades sobre aspectes molts diversos. Malgrat això, he intentat afinar i completar estes xicotetes dosis d'informació posant-les en contacte amb les que he pogut extreure de les demés fonts consultades. També he pogut indagar, tot i que de manera esporàdica, en altres seccions documentals de la mateixa institució, amb les que ha segut possible ampliar aspectes molt puntuals.

En segon lloc, faig servir la molt variada informació, també de caràcter econòmic i administratiu (comunicats, contribucions, repartiments, intervenció d'hisenda, etc.) que apareix inserida en el Boletín Oficial de la província de València. D'esta font, hi destaque els extractes dels acords presos per l'Ajuntament a les sessions plenàries, tot i que, dissortadament, es limiten a períodes curts (juliol a desembre de 1883; gener a desembre de 1884; juliol a desembre de 1885; juliol a setembre de 1893 i juliol a setembre de 1896), la qual cosa ens deixa un buit insalvable.

Voldria posar en relleu la transcendència de la informació que contenen les fonts fins ara citades, ja que la pràctica totalitat de les referències que ens aporten seria impossible conèixer-les d'altra manera, com fora destruït tot l'arxiu municipal els anys 1933 i 1936.

La tercera font d'informació la constitueix l'hemerogràfica. M'he basat exclusivament en la premsa diària, elegint, arbitràriament, el diari LAS PROVINCIAS. La finalitat d'escorcollar-ho minuciosament prové de la necessitat de contextualitzar parts de la investigació fent un trasllat de textos coetanis i, més important encara, amb l'objecte d'aclarir aspectes no massa precisos. Tot i això, la font periodística triada no ens aporta respostes a alguns interrogants de certa rellevància, sent així que, donat el cas, no m'ha quedat altre remei que recaure en el lícit camp de la conjetura fundada.

Per a finalitzar l'itinerari en recavar documentació, he rebuscat a través de la font bibliogràfica, però sense trobar quasi res profitós. Això es pot considerar cosa ben lògica tenint en compte què es tracta d'un tema molt localista i fins ara massa desconegut. No obstant, sí ha servit per a redactar diversos aspectes dels "elements històrics" que configuren el segon capítol del llibre.

Les tres primeres fonts consultades les he integrades per a oferir una visió cronològica de la vida vilatana dins el període sotmès a estudi, la qual s'exposa a un Apèndix (Crònica dels anys 1880-1899).

Desitge plenament que el llibre que arriba ara a les seues mans complisca la funció que m'ha impulsat tirar-lo endavant: rescatar una història que, no sent massa llunyana en el temps, pensaven que havia caigut irremissiblement en l'oblit.

Joan Manuel Pons Campos

FONTS EMPRADES

Arxius

Arxiu de la Diputació Provincial de València

H.1. PRESSUPOSTOS: Caixa 448/Expedient 7.175; C.394/E.5.466; C.215/E.2.851; C.462/E.7.303-7.305 i 7.307-7.311; C. 463/E.7.312-7.316; C. 487/E.7.588; C.547/8.149

H.2. COMPTES: Caixa 413/Expedient 1.959 i 1.972; C.181/E.1.326; C.117/E.1.175; C.903/ E.3.056; C.799/E.2.843; C.793/ E.2.831.

B.1.8. RECLUTAMENT (*QUINTAS*)

E.14.2. OBRES PÚBLIQUES Caixa 99/Expedient 2.330

E.3.1. AIGÜES: Caixa 353/Expedient 8.042

E.6.1. FERROCARRILS I TRAMVIES Caixa 69/Expedient 2.382

Arxiu del Regne de Valencia

Balia; "Amortitzación y Sello", Expt.869

Bibliografia

Alcaide González, Rafael. El ferrocarril en España (1828-1844): las primeras concesiones, el marco legal y la presencia de la geografía en las memorias de los anteproyectos de construcción de las líneas férreas. *Biblio 3 W. Revista bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales.* Nº. 130, Universidad de Barcelona 1999.

- El "trenet" de Valencia. Barcelona, Lluís Prieto, 1998. 278pp.

Alonso Berzosa Jorge A.; Pons Campos, Juan M. *Junta de Montes i Senyoriu Territorial de Bétera, la seua història, la seua obra (1878-2004).* València, 2006, 256pp.

Boletín Oficial de la Provincia de Valencia. anys 1878-1900.

Badía Marín, Vicente. *Bétera, mi pueblo.* Valencia, impremta Marí Montaña, 1955, 120 pp.

de Castells Adriaensens, José M.; *Topografía médica de Bétera.* Tesis doctoral facultat de Medicina de la Universitat Complutense de Madrid. 2 vols. 1931.

Domènec Palau, Amparo. *Bétera, un poble per a tots.* Bétera, Mª Amparo Domènec, 1998, 334 pp.

Jiménez Chornet, Vicent. *Ferrocarriles y tranvías.* Institució Alfons el Magnànim: Estudios Universitarios. Valencia 1999, 230 pp.

Madoz, Pascual. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar.* 16 volums. Vol. IV pp.302-303.

Navarro Galindo, Elvira. *Geografía agraria de Bétera.* Memòria inèdita de llicenciatura de la Facultat de Filosofia i Lletres de València. 1966

Pons Campos, Joan M. – *Gran enciclopedia de Bétera* (Inèdit).

- *Iglesia parroquial de la Purísima Concepción de Bétera. Estudio histórico y descriptivo de su patrimonio* (Inèdit).

LAS PROVINCIAS (Diari): anys 1879 a 1899.

Riera Sanz. *Diccionario geográfico y estadístico de España y de Ultramar.*

Sucías Aparicio, P. *Notas útiles para escribir la Historia del Reino de Valencia.* Manuscrit de la Biblioteca Municipal de València. Vol. Lliria i Ontinyent, 1911.